

Excelleren in het voortgezet onderwijs

Onderpresteerders herkennen, uitdagen en motiveren

Onlangs gaf staatssecretaris Dekker aan dat toptalenten in Nederland te weinig gestimuleerd worden om te presteren. Deze leerlingen zouden meer moeten worden uitgedaagd en beloond voor hun prestaties. Maar hoe kun je leerlingen dusdanig ondersteunen dat ze daadwerkelijk laten zien wat ze kunnen?

Onderwijs aan leerlingen die minder goed kunnen meekomen met de middenmoot is in Nederland goed ontwikkeld. In het voortgezet onderwijs is er veel aandacht voor de minder presterende leerlingen, die vervolgens door middel van huiswerkklassen, bijlessen, reken- en taallessen en mentorbegeleiding bij de middenmoot worden getrokken. Leerlingen die in potentie echter zouden kunnen excelleren, blijven achter in hun prestaties. Dat wil zeggen, ze behalen hun diploma, maar vaak met de minst mogelijke moeite. Er is echter ook een groep (25% van de leerlingen met de hoogste Cito-score) die nooit het vwo-diploma behaalt en afstroomt naar havo of vmbo.

“Onze hoogvliegers doen het veel minder goed dan hun leeftijdsgenoten in de landen om ons heen. Nergens ter wereld is het verschil tussen hoog en laag presterende leerlingen zo klein als in Nederland.”

(staatssecretaris Dekker in Volkskrant, 2-9-2013)

De beschreven ontwikkelingen leiden ons naar twee vragen: Hoe is het mogelijk dat de in potentie excellente leerlingen niet excelleren? en: Hoe is het mogelijk dat in potentie excellente leerlingen zelfs het basisniveau niet halen?

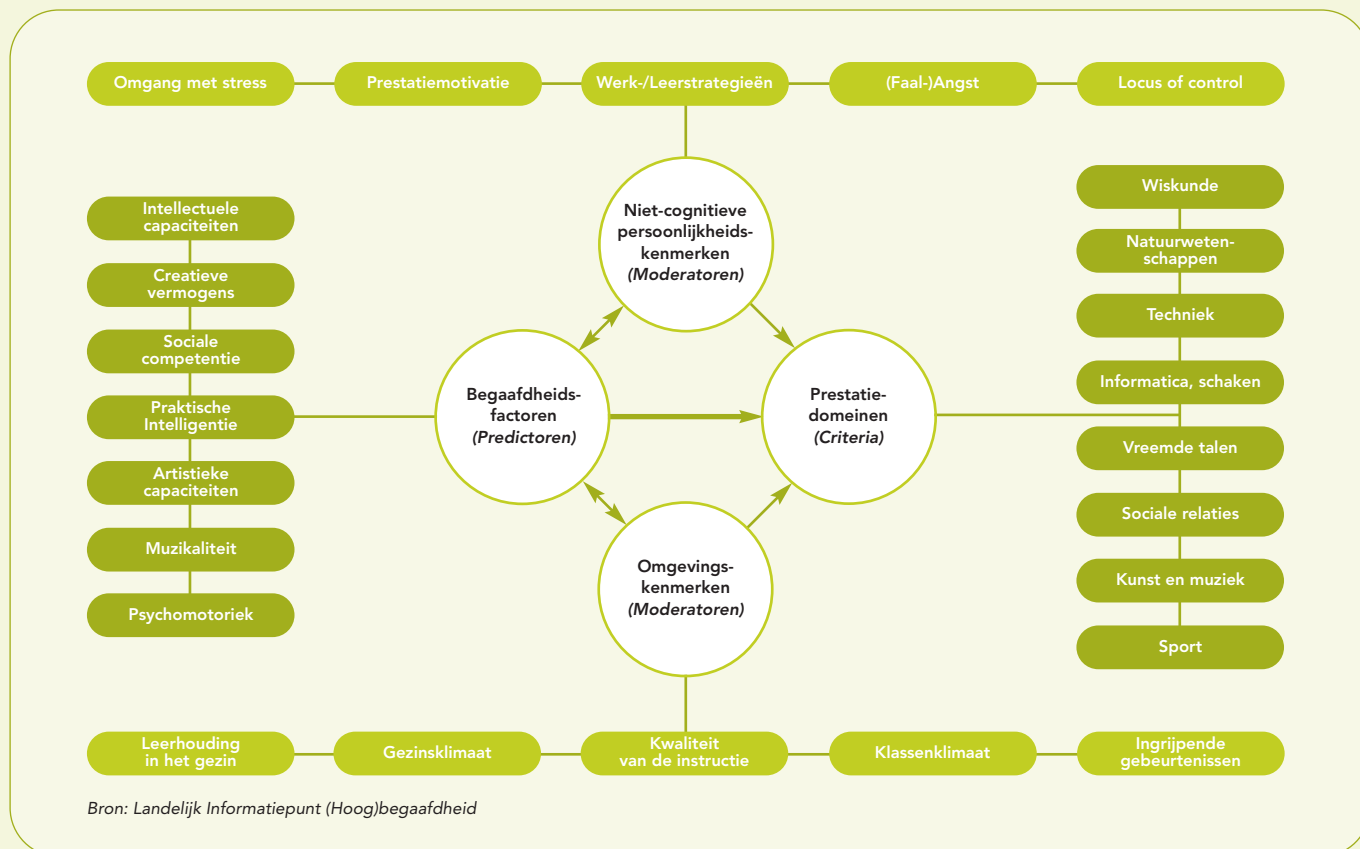
Of leerlingen met talent ook daadwerkelijk laten zien wat ze kunnen, hangt van een aantal factoren af.

- Ten eerste de aanleg bij de leerling zelf. Is het een leerling die vooral cognitief getalenteerd is of een leerling die bijvoorbeeld muzikaal of kunstzinnig getalenteerd is?
- Ten tweede bepalen de omgevingsfactoren of een leerling in staat is om zijn talent te ontwikkelen. Een leerling waarvan de ouders hoog opgeleid zijn, groeit automatisch op in een klimaat waarbij het belangrijk is om talenten te ontwikkelen. Dat is vaak anders bij leerlingen uit gezinnen met een sociale achterstand. Daarnaast zijn de sfeer in de klas en het vermogen van een leraar om kwalitatief goed onderwijs te geven belangrijke aangrijpingspunten in de school om talenten tot bloei te laten komen. Ten slotte beïnvloeden ingrijpende gebeurtenissen in het leven van de leerling de manier waarop en of het talent zich ontwikkelt.
- Ten derde spelen naast omgevingsfactoren ook niet-cognitieve persoonlijkheidskenmerken een belangrijke rol bij het ontwikkelen van talent. Zo zijn er vijf niet-cognitieve persoonlijkheidskenmerken die volgens Heller bepalend zijn voor de ontwikkeling van talent: de mate waarin:
 - een leerling in staat is om om te gaan met stress;
 - een leerling faalangstig is;
 - succesvolle werk- en leerstrategieën bij de leerling aanwezig zijn;
 - een leerling in staat is om zijn werk te reguleren;
 - een leerling gemotiveerd is.

Deze persoonsfactoren zijn indicatoren die elke leraar van zijn leerlingen in beeld kan brengen en die een schat aan informatie opleveren over talentontwikkeling. Om dat te kunnen doen, gaat een leraar uit van harde gegevens (data, verslagen, enzovoort), maar zal ook in gesprek moeten gaan met de leerling(en). Daarbij snijdt het mes aan twee kanten: gegevensverzameling en aandacht voor de leerlingen. Voor sommige leerlingen is een dergelijke regelmatige vorm van aandacht al voldoende om zich in te zetten voor school.

Heller (2000) geeft in zijn model een mooi zicht op talentontwikkeling door die factoren te benoemen.

Voor leerlingen waar meer voor nodig is, bieden de beschreven indicatoren en aanknopingspunten mooie mogelijkheden voor verdere begeleiding naar persoonlijk excelleren. Sommige vragen, zoals de vragen rond faalangst en stress bij leerlingen, zullen in het team besproken worden. Maar andere vragen met betrekking tot didactiek (en pedagogiek) zal een leraar zichzelf wellicht stellen: Hoe kan ik deze leerlingen motiveren of uitdagen? Wat vraagt dat van mij als leraar in de klas?

Waar gaat het dan mis?

Op basis van het voorafgaande kunnen we stellen dat begaafdheidsfactoren van leerlingen onder invloed van niet-cognitieve persoonlijkheidskenmerken en omgevingskenmerken tot ontwikkeling komen. De mate waarin hangt af van verschillende factoren in hoeverre deze een ontwikkeling tegenhouden of stimuleren. Een leraar kan aan deze 'knoppen' tot op bepaalde hoogte draaien; doorverwijzen, in gesprek gaan met de leerling en zijn eigen repertoire en begeleiding onder de loep nemen.

Bij veel in potentie excellente leerlingen ontbreekt het aan motivatie om te willen en kunnen

excelleren of is de sfeer in de klas of de cultuur op school er niet naar om te excelleren. Ook gebrek aan uitdaging kan een belangrijke reden zijn voor deze groep leerlingen. Deze leerlingen kunnen wel excelleren, maar laten het niet zien.

Binnen de groep in potentie excellente leerlingen is ook een groep leerlingen die nooit heeft geleerd hoe zij tot successen kunnen komen, bijvoorbeeld door faalangst, door ontoereikende werken leerstrategieën of door gebrek aan uitdaging (en dus gebrek aan succeservaringen). Deze leerlingen lopen de kans om – voordat ze überhaupt hun talenten hebben kunnen laten zien – af te stromen naar een lager niveau omdat ze een aantal vaardigheden niet hebben ontwikkeld, of te blokkeren door angst.

Denk in oplossingen

Wat zegt dit nu voor de leraar in de klas? De beste tip is 'blijf alert'. Onderpresterende leerlingen zijn lastig te herkennen. Zeker diegenen die voldoende blijven halen. Deze leerlingen vallen soms wel op door hun slimme (onverwachte) opmerkingen of hoge cijfers voor projecten. Dat zijn al aanwijzingen. Opvallend is het ook als cijfers niet consistent zijn of als een leerling in de klas heel anders overkomt dan zijn cijfers laten zien.

“Talent hebben - een talent zijn: dat wordt altijd door elkaar gehaald.”

(Karl Kraus)

Allemaal aanwijzingen om met die leerling in gesprek te gaan. Ook dan, na signalering van de leerling en het gesprek, dient de leraar alert te blijven bij de begeleiding. Vaak is het nodig om deze leerlingen uit te dagen door eerst de stof in te korten en vervolgens op een goede manier te verrijken. Niet meer van hetzelfde, maar goede complexe verrijking waarbij de leerlingen meer oplossingsstrategieën nodig heeft. Essentieel is hierbij de feedback door de leraar.

Ook bij de groep leerlingen met bijvoorbeeld faalangst of ontoereikende leer- en werkstrategieën is het belangrijk alert te blijven en vooral in gesprek te gaan over de grenzen waar deze leerlingen tegenaan lopen. Hier zijn zaken als doorverwijzen waar nodig, begrip in de klas en feedback door de leraar essentieel. Maar, en dat wordt wel eens vergeten, ook deze leerlingen moeten uitgedaagd worden!

Ten slotte

Er zijn genoeg aanknopingspunten bij de leraar, in de klas of op school om leerlingen te laten excelleren. Het blijkt echter wel dat excelleren iets verder gaat dan lesgeven alleen. Omgevingsfactoren zoals de thuissituatie, ondersteuning, cultuur op school en sfeer in de klas zijn minstens zo belangrijk.

Literatuur

Boer, E. de (april 2010). Onderpresteerders meestal niet herkend. *Van twaalf tot achttien*.

Heller, K.A. (2004). Identification of Gifted and Talented Students. *Psychology Science*, Volume 46, 2004(3), p. 302-323.

Heller, K.A., Mönks, F.J., Sternberg, R.J. & Subotnik, R.F. (2000). *International Handbook of Giftedness and Talent* (2nd ed., revised reprint 2002). Oxford / Amsterdam: Pergamon Press / Elsevier Science.

Kuyper, H. & Van der Werf, G. (2013). Excellente leerlingen in het voortgezet onderwijs. *Schoolloopbanen, risicofactoren en keuzen*. Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs / Groningen

*“Wat is snelheid? Vaak verwisselt de sportpers snelheid met inzicht.
Kijk, als ik iets eerder begin te lopen dan een ander, dan lijkt ik sneller.”*

(Johan Crujff)

Reacties of vragen naar aanleiding van deze whitepaper over excelleren in het voortgezet onderwijs? Neem dan contact op met: Esther de Boer

E e.deboer@kpcgroep.nl

M 06 – 51192773

www.kpcgroep.nl/voortgezetonderwijs